

DALÓLÓ TÁJAK — DALÓLÓ NÉP

Egy XVI. századi országyáró énekes diák: Moldovai Mihály

Ki tudná megmondani, hány vándormuzsikus – igric, regös, hegedős, kobzos, trufás, sípos, gajdos, lantos, pakócsás, énekes – járta Magyarország országyútjait az elmúlt századok alatt. Zengették az éneket, pengették, vonták, fújták a nótáját várban, fogadóban, udvarházban. Szereztek éneket vígan lakásukban vagy beteges voltukban, füstös házban, puszta kamorában, kovácsműhelyben, még sombokorban is. Hangszereikből egyetlen példány sem maradt, nevüket is jórészt elmosta az idő. Néhány adat mégis fennmaradt róluk okmányokban, kódexekben, feljegyzésekben. Tudjuk, hogy a középkor elején külön falvaik voltak (pl. Igricfalva, Síposkarcsa, Gajdosbogdány), néhány név is fennmaradt (*Kobzos János, Hegedős Simon, Dalos Miklós, Gajdos Mátyás, Lantos György* és mások). A Bécsi-kódex a XV. század második felében ezt írja: „trombitának, sípnak és hegedőnek és bozfában alkotott igreckességnek és soltárnak, dobnak és minden igreckesség nemzésének szózatja”. A XVI. század elején írt Virginia-kódexben pedig ilyen gyónást találunk: „hallásomba vétkeztem, mert örömet hallgattam vígasságokat, hangosságokat, énekmondásokat”. Nagy vétek volt az ilyen énekek hallgatása, nagyobb az éneklése, hát még a leírása! A XVI. század elejéig nem is maradt belőlük több néhány sornál, ilyenek, mint: „Supra aggnő, szökj fel, kabla /Hazajött férjed, tombj Kató/ A te szíp palástodban /Gombos sarudban/ Haja, haja virágom!” vagy „Az aggnőnek s az agebnek annak mind egy ára”. A töredékes sorokon is átlüktet a táncritmus – mert táncoltak ezekre az énekekre, „szöktek, tomboltak” ahogy Tinódi írja.

A hangosságok-vígasságok Mohács után sem szűntek meg, s az írástudó deákok egyre több éneket mentettek meg az utókor számára. Sajnos a ránk maradt mintegy másfél száz XVI. századi énekers túlnyomó többsége újságoló- és történeti ének, illetve bibliai és széphistória. „Fajtalan virágének” (így nevezték Balassi szerelmes verseit is az ő korában), vagy vígságtéví hegedős ének csak elvétve bukkan fel a korabeli kéziratok között, nyomtatásban egy sem jelent meg. Nézzünk meg most egyet az utóbbiak közül, *Moldovai Mihály* deák énekét, mely egy másik, valószínűleg szintén tőle származó énekkel együtt egy XVI. századi kötet üres lapjaira íródott, 1587 körül.

Moldovai Mihály: Állapotomat jelentem (ad notam: Irgalmasság etc.)

Állapotomat jelentem
Nevemet el nem felejttem
Hűségemről emlékezem
Vándornak magam esmérem.

Szük táskám, étkem szép zöld fű
italom igen keserű
ruhám oly fótos, sokszínű
csaknem eszen meg az tetű.

Mikor urak odvarában
felhínak szép tornácokban
hogy énekeljek nagy vígan
hátram viszket igen gyakran.

Oly igen engem tisztelnek
Szép tiszta szóval illetnek
Ha nem mentem magam, vernek
Cseber rúdon csak kivetnek.

Láss! ifjak ezen nevetnek
Vén emberek emlegetnek
Szép kegyesek úgy szemlélnék
Kik csak rajtam könyörülnek.

De mit mondjak hűségemről
Torkomhoz hajló mértékről?
Három ejteles¹ tegezből
Itatnak engem egyedől.

Óbort elegyítvén vízzel
Az gazda jól tart retekkel
Torkomat mossa sós vízzel
Fejemet káposztalével.

Vígan nagyokat rikkantok
Senkitül semmit nem tartok
Sok országot elől hozok
Melyekről imígyen szólok:

Álnok társok az kik vagytok
Járt-költ útamat tudjátok
Azt meg nem tagadhatjátok
Hogy voltam vándor társotok.

Igen keményen húsz hétben
Úttem az mívet Erdélyben
De nemsokára elmémben
Megszakaszkodám testemben.

Mester valék az kőmiben,
De nagy kárt tön és testemben
Hét napig feküvém hévben²
Megunám magam az hétben.

Indolék Magyarorszában
Fazékgyártó lők Kassában,
Onnét elszekék Tokajban
Mert módot lelék dolgomban.

Hogy kedvem lön az csatára,
Jövék Erdélyben Patára,
Rozsdás kardom oldalomra,
Kötém tarisznyám nyakamra.

Az csaplárhoz behívának
Közepin szepsi piacnak,
Pénzemtől jól megfosztának,
Eb köszönje meg tótoknak.

Levetém sárga csizmámot,
Útnak eresztém lovamot,
Lovam ragadá magamot,
Csaknem szakasztá nyakamot.

Juték vasárnap Szakmárra,
Találék jámbor gazdára,
Ellopá lovam láttomra,
Még oda vagyok az ára.

Dürgő Barlobást találám,
Rostos test Fájbjánt ott látám,
Elvövék kenyeres táskám,
Többé nem látnám, fogadám.

El-béjövék Kolozsvárra,
Találék szép mag búzára,
Akarám vinni Patára,
Tehát igen fenn az ára.

Akadék jó barátimhoz,
Hazug házártsos³ Lukácshoz,
Az ifjú vándor Jánoshoz,
Hát jól tudnak az lopáshoz.

Kötségem elfogyott vala,
Kártyára vesztettem vala,
Az csaplárnak adósságban
Csuhamot vetém nyakában.

Embertelen lön magában,
Meg sem köszöné búvában,
Borát megittam társimmal,
Elszökém jó barátimmal.

Nagy koplalást ott szenvedtem,
Kolozsvárra hogy bémentem,
Az kódulást szégyenlettem,
Mit elhullattak, felszedtem.

Éhomra semmit nem öttem,
Verőfényen megrestöltem,
Az italt is megtűrhettem,
Mert én szerit nem tehettem.

Kérdezém sokadalmokban:
Adnak-e bővön az szóban?
Töltsetek innom azonban,
Ehetném paréjos húspan.

Haj, haj pridem, megvakoltam,
Minden háznál házárkodtam,
Volt is, nincs is, kiáltottam,
Hadd is, vidd is, nem hallottam!

Ez éneket Molduában⁴
Szerzék kécnes Kolozsvárban,
Simándon, Egren, Tokajban,
Vándor utcában, szállóban.

¹ *ejtel* = ahtel, régi ürmérték, ² *hévben* = lázban, ³ *házártsos* = szerencsejátékos, ⁴ *Molduában* = Modovában, Moldvában

(Moldovai Mihály másik fennmaradt énekével, a „Bódog ember, kinek ő házában . . .” kezdetűvel együtt megjelent a Magyar remekírók sorozat Balassi Bálint és a XVI. század költői c. kötetében, Bp. 1979. Szerk. *Varjas Béla.*)

Ez az ének ritkasága mellett azért is igen érdekes, mert részletes – ha nem is teljes – felsorolását adja azoknak a helyeknek, ahol az énekszerző megfordult. Mihály deákról nem is tudunk többet annál, amit énekeiben önmagáról elmond. Nevét is csak az „Állapotomat jelentem” versfőinek, vagyis sorkezdő betűinek összeolvasásából tudhatjuk meg: „As Moldovai Mihal deak enekhe”. A másik ének nevet nem ad, de a megírás pontos dátumát igen: „Azki szerzé vagyon fázódásban / Egyéb jámbor víg az meleg házban / Kecske módra tombol ő házában. / Ezeröttszáz és az nyolcvanhétben / Sápólódván az átkozott házban / Decembernek legelső hetiben.” A kezdősor felett ún. nótajelzés is áll: Ad notam: Irgalmasság etc. Mihály deák énekét tehát minden bizonnyal az akkortájt közismert, a Bártfai énekeskönyvben is megjelent protestáns egyházi ének, az „Irgalmasságnak Istene” dallamára énekelték. Kicsit furcsának tűnhet ez, de ebben a korban az énekszerzők nemigen válogattak a dallamok között, az volt a céljuk, hogy szerzeményeiket minél többen megismerjék. Előfordult, hogy egy-egy dallamot a kocsmában táncnótaként, a templomban dicséretként énekeltek, természetesen más-más szöveggel. Másik oka a nótajelzések használatának az volt, hogy az énekszerzőknek nemigen volt módjuk kottát nyomtatni (Tinódi 1554-ben megjelent 23 dallama egy a kevés kivétel közül.) A nótajelzés feleslegessé tette a kottairás-nyomtatást.

Ki is volt hát Moldovai Mihály? Nevéből és az utolsó versszakból is kiderül, hogy Moldvából indult, arról a tájról, ahol énekének megírása előtt egy évszázaddal az első magyar nyelvű Újszövetséget leírták. (Őrzési helyéről a Münchener-kódex elnevezést kapta ez a Tatros városában keltezett huszita bibliafordítás.) Deáknak nevezi magát, mint Tinódi is sok helyütt, tehát tanult ember lehetett, talán a fapapucsban járó bákói magyar barátok oktatták a tudományokra, akiről egy katolikus főpap, Bandinus jelentése tudósít – bár Moldva a huszitáknak is fő fészke volt, még 1571-ben is mintegy kétezret

térített vissza belőlük a tatrosi plébános. Miért hagyta ott szülőföldjét? Valószínűleg nem önszántából, mert útjának következő állomásán, Erdélyben már kőfaragó. Nem sokáig bírja a nehéz munkát, egy hétig nyomja az ágyat (talán meg is rokkant), majd nagy útra indul. Kassán, Tokajban fazekas, aztán ismét Erdélyben találjuk, a Kolozsvár melletti Patán. Híres vásározóhely volt ez, éppúgy, mint a Kassától nem messze fekvő Szepsi, amelyről Mihály deák nem túlzottan kellemes emlékeket őriz. Kifosztották, mint később Szakmáron, ahol ott veszett lova, kenyeres-táskája. Lukács és János, a két hamiskártyás maradék pénzétől is megfosztották, a csaplárnak csak egy csuha maradt a bor áráért cserébe. Deákunknak kenyérkereső foglalkozás után kellett néznie, ha nem akart éhen halni, no meg a kényszerű elvonókúra sem volt ínyére: „Éhomra semmit nem öttem / Verőfényen megresültem / Az italt is megtűrhettem / Mert én szerit nem tehettem.” Az énekmondás maradt, ez a lenézett, de szabad foglalkozás, melyet hébe-hóba talán korábban is űzött már. Tanult mestersége is lehetett, mert az utolsó versszak szerint Simándon is járt. *Oláh Miklós* „Hungaria”-jából, ebből a XVI. században íródott latin nyelvű földrajzkiadványból pedig megtudhatjuk, hogy ez az erdélyi, a Maros és a Fejér-Körös között fekvő helység is „igricfalu” volt, lakói énekes-mutatványos koldusokként járták az országot.

Urak udvarában, lakodalmakon, keresztelőkön, névnapokon és más sokadalmakban énekelt, minden bizonytalansággal hangszerkísérettel. Talán hegedőt vont vagy kobzot pengetett. Sajnos ilyen hangszerek nem maradtak ránk, nem őrizték úgy őket, mint az udvari muzsikusok vagy zeneértő főurak drága pénzen külföldről hozatott muzsikálószerszámaikat (bár nálunk sajnos még ezek sem igen maradtak meg – de jó lenne kézbe venni a költő *Zrínyi Miklós* kobzát, *Bakfark Bálint*, *Tinódi*, vagy éppen *János Zsigmond* lantját . . .)

Hogy ebből a foglalkozásból vagyont gyűjteni nemigen lehetett, azt társai is bizonygatják énekeikben: „Gyermekségemtől fogva ez volt kenyérem / Ezzel éltem én nagy sokat, semmit gyűjtöttem / Sőt minden sok marháimot én elköltöttem” – írja *Hegedős Márton* ugyanebben az időben. Mihály deáknak sem vitték aranytálcán az ételt, ezüstpohárban az italt, még a paréjos húst és a vízzel elegyített óbort (nem volt ez valami zamatos ínyencital, a romlott, ecetes lőrét hívták így) is külön kérnie kellett. Az „Állapotomat jelentem”-et mégis vidáman énekelte, hisz maga mondja: „Vígán nagyokat rikkantok / Senkitül semmit nem tartok!”

A históriás énekszerzők, Tinódi és társai mellett őrizzük meg jó emlékezetünkben Moldovai Mihály nevét is. Névtelen társaival együtt neki is nagy szerepe lehetett abban, hogy a három részre szakadt országban az emberek nem veszítették el hitüket, reménységüket.

Kiss Tamás

